

KIRJA-ARVIO: PAIKAN MONEUS

Knuuttila, Seppo &, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) 2006: Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 343 sivua.

Tarja Kupiainen

Paikka ja paikallisuus niihin liittyvine erilaisine ilmiöineen ja tulkintoineen ovat suorastaan trendikkäitä kysymyksiä ja keskustelunaiheita sekä ihmistieteissä että arkipuheessa. Google antaa hakusanalle ”paikallisuus” kymmeniä tuhansia osumia (1), joita perästä ja joiden tutkimuksellisiin linkkeihin keskittyessä voi havaita, kuinka paikallisuus esiintyy sangen usein identiteetin ja kulttuurin vanavedessä. Näin paikallisuudesta ja paikasta puhuttaessa ollaan ihmisen toiminnan kannalta tärkeiden asioiden äärellä, mikä välittyy hyvin myös arvioitavasta teoksesta.

Seppo Knuuttila, yksi artikkelikokoelman kolmesta toimittajasta, kirjoitti jo lähes kymmenen vuotta sitten, kuinka paikasta ja paikallisuudesta on tullut muotikäsitteitä, joita on tutkittu melkoisesti (Knuuttila 1998). Knuuttilan tuolloin tekemä havainto siitä, että tutkimuksissa tukeudutaan Edward Relphin (1976) teeseihin ja eritellään *paikan identiteetti* eli tunnistettavuus ja *paikkaan identifiointuminen* eli *paikan omaksi tunteminen*, pätee käsillä olevan teoksenkin suhteen.

Artikkelikokoelma koostuu 19 paikkaa eri alojen näkökulmista tarkastelevasta ja osin erilaisille yleisöillekin suunnatusta tekstistä, joista peräti kahdeksan on joensuulaisten tutkijoiden käsialaa. Kirja on parhaimmillaan inspiroiva kimara pohdiskelevia esseitä ja tieteellisiä artikkeleita, joista välittyy paikan ja sen tunnun moninaisuus. Teos ryhmittyy kolmeen jaksoon, joista ensimmäinen on nimetty ”Käsityksiksi”, toinen ”Tuntemuksiksi” ja kolmas ”Esityksiksi”. Yi-Fu Tuanin ensimmäinen suomenkielinen teksti *paikan tajusta* avaa ”Käsityksiä”-luvun. Yrjö Sepänmaa pohtii mielimaisemaa, ”sydämen maisemaa”, paikkaa johon ihminen on erityisesti kiintynyt, mentaalisesti ehkä jopa kiinnittynyt. Tilan ja paikan problematiikkaa lähestyy Ari Aukusti Lehtinen artikkelissaan ”Osallistumisen ja kieltäytymisen paikat”, ja Ossi Naukkarinen pohtii paikallisuutta ja liikkuvuutta esteettisten arvojen näkökulmasta.

Toisessa osiossa käsitellään paikan tuntua ja paikkaan liittyviä tuntemuksia. Jakson avaa Pauli Tapani Karjalaisen essee hänen *topobiografiaksi* nimeämästään ilmiöstä, joka kuvaa ihmisen paikkasuhteita ja on elämäkerrallisten paikkakokemusten tulkintaa. Kuulostaa kiehtovalta, mutta Karjalaisen aineisto koostuu välillä fragmentaarista kaunokirjallisesta materiaalista, joten topobiografisen menetelmän anti esimerkiksi kulttuurintutkimukselle jää odottamaan tulevia aikoja. Pihla Siimin artikkelin myötä päästään käsittelemään paikkaa suhteessa empiirisiin aineistoihin. Siimin kirjoitus pohjautuu Suomeen entisestä Neuvostoliitosta muuttaneiden sekä näiden lähtöalueilla asuvien sukulaisten haastatteluihin, jotka hän on itse tehnyt sekä Itä-Suomessa että Venäjällä ja Virossa. Hän tuo esille, kuinka kaikilla ei ole *kotipaikkaan* kiinnittymisen tarvetta, mikä ei kuitenkaan tarkoita, ettei heillä olisi vahvoja tunteita tai siteitä paikkoihin. Tätä Siim tarkastelee *moniipaikkaisuuden* (s. 105) käsitteen avulla.

Ulko-lappilainenkin lukija löytää runsaasti kiinnostavaa Seija Keskitalo-Foleyn Lappia paikkana kolmesta näkökulmasta tarkastelevasta artikkelista, jossa näkökulma tarkoittaa eri aineistosta kehkeytyvää käsitystä. Teksti tuo teokseen selkeän naisnäkökulman, sillä yksi aineistoista koostuu Keskitalo-Foleyn tekemistä lappilaisnaisten elämäkertahaastatteluista, joita myös tarkastellaan sukupuolen näkökulmasta – ja näin myös paikan käsite sukupuolittuu. Paikkaa nuorten kantilta tarkastelee kaksi artikkelia, joista toisessa Merja Sinkkonen-Tolppi esittelee tekijöitä, kuten juuret, tunne osallisuudesta tai koulu, jotka saavat nuoret kiinnittymään kotiseudulle. Jyrki Pöysä puolestaan lukee ja tulkitsee yhden nuoren tytön kirjoituskilpaa varten laatimaa tekstiä. Moni kulttuurintutkija on varmasti kiitollinen Pöysälle siitä, että hän esittelee käyttämänsä lähiluvun menetelmän ja tekee siitä tämän päivän vaatimuksiin soveltuvan (s. 157–159).

Toisen osion päättävät Pauliina Latvalan ja Kirsi Laurénin artikkelit, joiden kumpaisenkin empiirinen aineisto koostuu valtakunnallisiin kilpakeruihin lähetetyistä teksteistä. Latvala tarkastelee paikkaa kokemuksena ja tunnetilana sekä sitä, miten ne kielellistyvät sukuun ja perheeseen liittyvässä muistitietoaineistossa. Stereotyyppisesti usein ajatellaan suomalaisilla olevan jokin erityinen luontosuhde: ”Kun suomalainen puhuu metsästä, hän puhuu myös itsestään”, tavataan sanoa, vaikka esimerkiksi Sepänmaan kirjoituksessa on lainaus Kalevi Seiloson novellista, jossa nuori kaupunkilaispoika toteaa vihaavansa luontoa. Laurén toteaa artikkelissaan, ettei suomalaisilla ole erityistä suhdetta vain metsään, vaan myös suohon, tuohon rakastettuun ja vihattuun paikkaan, kiinnittyy erilaisia merkityksellisiä tunnekokemuksia niin maalaisilla kuin kaupunkilaisillakin.

Kirjan kolmannen jakson aloittaa Päivi Kymäläinen pohtimalla lähinnä maantieteen näkökulmasta, mitä haasteita tämä aika tarjoaa tai suuntaa paikan ajattelulle. Esimerkiksi Platonin käsite, kreikankielinen paikkaa monessa mielessä tarkoittava *khora*, jota myös Ari Aukusti Lehtinen artikkelissaan erittelee, on tullut maantieteen joihinkin, ei välttämättä kaikkein vilkkaimpiin keskusteluihin merkitsemään jonkinlaista ei-paikkaa, puolittaista paikkaa tai paikkaa tapahtumana. Osio jatkuu Cecilia af Forselles-Riskan kirjoituksella menneisyyden muuttuvista paikoista.

ELETTYJÄ PAIKKOJA

Tanja Löytynoja käsittelee artikkelissaan sijaintia perinteenä, joksi hän ongelmallisesti kääntää *heritage*-käsitteen. Ennen tätä kirjan päätösartikkelia Petja T. Aarnipuu, Tuulikki Kurki, Elina Makkonen ja Kaisu Kortelainen kirjoittavat paikasta perinteentutkimuksen, folkloristiikan näkökulmasta. Heidän kirjoituksensa, samoin kuin Latvalan, Laurénin ja Pöysänkin, osoittavat, että folkloristiikalla on antoisaa annettavaa paikkaan ja paikallisuuteen liittyviin teoreettisiin keskusteluihin.

Kurki ja Makkonen käsittelevät artikkeleissaan molemmat kirjoitettua ja luetua kylää. Kurjen aineistona on Neuvosto-Karjalan suomenkielisen kirjallisuuden, maaseudun ja kylien elämää kuvaava proosa. Makkonen puolestaan analysoi yhden pohjoiskarjalaisen kylän kyläkirjahanketta prosessina, jossa käsitys kylästä paikkana kehkeytyy neuvottelujen tuloksena. Kurki tuo kiintoisasti esille, kuinka paikallisuuden kuvaamisessa ja kuvausten julkisten merkitysten tuottamisessa on lopulta kyse vallankäytöstä, siitä kuka saa puhua, kenen ääni kuuluu ja mitkä äänet vaiennetaan. Hänen tekstiinsä tuo uusia näkökulmia avaavaa tuoreutta se, että hän, tosin vielä varovaisesti, reflektoi neuvostoajan suomenkielistä, julkaistua kirjallisuutta jälkikolonialistiseen teoriaan, tarkemmin Homi Bhabhan ajatuksiin.

Aarnipuu piirtää lukijalle kolme kuvaa Turun linnasta elettyä tilana eri vuosisadoilta: 1700-, 1800- ja 1900-luvuilta. Varhaisimmat kuvat elämästä linnasta perustuvat julkaistuihin teksteihin, tuorein kirjoittajan tekemään haastatteluun, jossa varhaislapsuudesta aikuisuuden kynnykselle linnassa asunut ja sen jälkeen siellä aktiivisesti työskennellyt nainen kertoo elämästään linnassa ja linnan vaikutuksen alla. Artikkelin kiehtova aikamatka kaikille suomalaisille ainakin nimeltä ja kuvista tutussa linnassa, mutta suurempi anti on Aarnipuun havainto merkityksellisestä muutoksesta, joka on tapahtunut suhteessa tulevaisuuteen: jos 1700-luvulla linna nähtiin tuhon omana, 1800- ja 1900-luvun vaihteessa linna eli muutoksen aikaa, nyt linna taas vaikuttaa suorastaan ikuiselta. Silti linna elettyä tilana jatkaa kehkeytymistään päivittäin, kuten Aarnipuu toteaa artikkelinsa päätökseksi.

Toisenlaista tilan hahmotusta käsittelee kirjoituksessaan Kaisu Kortelainen, joka on vuosien ajan kerännyt ja koonnut muistitietoaineistoa tietystä joensuulaisesta tehdasalueesta. Eritoten yksi hänen haastattelemistaan entisistä tehtaan työläisistä osoittautui erityisen kiinnostuneeksi omasta elinympäristöstään, ja hänen tyhjiin karttapohjaan kirjaamansa paikat ovat herättäneet tutkijan kiinnostuksen. Kortelaisen artikkeli etenee tämän kartan opastamana ja kuljettaa lukijaa mukanaan paikoissa, jotka ovat olleet ja yhä ovat paikkaa kuvanneelle työläiselle merkityksellisiä.

PAIKAN TAJU, KOHTAAMISEN TILA, AIKUISUUDEN KYNNYS

Teoksen aloittava, maantieteilijä Yi-Fu Tuanin lukijaa suoraan puhutteleva kirjoitus paikan tajusta houkuttelee mukaansa. Tuanin esseemäisen tekstin suomentamisen voi katsoa olevan kulttuuriteko, ja kirjan avauksena se on sopivan viihdyttävä johdanto

aiheeseen. Esseessään Tuan tuo konkreettisesti esille paikan monimerkityksisyyden ja saa lukijan refleктоimaan omia kokemuksiaan erilaisista ja eritasoisista paikoista sekä niihin liittyvistä tunnesidoksista. Paikoin hänen tekstinsä kuitenkin vaikuttaa vanhemmalta kuin se lähdetietojen mukaan on (2004), tai ainakin jotkin sen välittämistä asenteista tuntuvat aikansa eläneiltä. Ainakin tämän lukijan silmään pistivät muun muassa käsitykset kodista ”sukupuolisen kanssakäymisen tyyssijana” (s. 16). En nyt puutu sanavalintoihin, sillä minulla ei valitettavasti ole käytettävissäni alkuperäistä tekstiä. Sen sijaan huomiota voi kiinnittää siihen, millaisia käsityksiä lausahdus välittää lukijalle: Kuuluuko seksuaalisuus vain kotiin? Entä liiitykö kotiin ”luonnollisesti” avioliitto ja perhe, johon myös tekstissä kodin yhteydessä viitataan? Vai ovatko myös esimerkiksi bordellit tai muut paikat, joissa seksuaalista kanssakäymistä harjoitetaan, koteja? Toisaalta jos pohdinnassa mennään pidemmälle, voi miettiä, lieneekö tekstin taustalla annettuna otettu käsitys kodista heteroseksuaalisen ydinperheen tyyssijana, olkoon kyseessä konkreettinen koti tai metaforinen käsite.

Ruth Illman analysoi inspiroivassa artikkelissaan kulttuurisia ja uskonnollisia rajanylityksiä lähtökohtanaan kohtalaisen tuore Eric-Emmanuel Schmittin romaani *Herra Ibrahim ja Koranin kukkaset* (2005), joka kertoo Momon ja herra Ibrahimin välisestä ystävydestä. Omasta, naistutkijan näkökulmastani ehkä antoisimmaksi kokoelman useasta kiinnostavasta artikkelista nousi juuri kirjan toiseen jaksoon sijoitettu Illmanin teksti. Illmanin tulkinnan mukaan tila, joka muotoutuu ihmisten välille heidän kohdatessaan, on symbolinen paikallisuus. Hänen käsittelemässään romaanissa kyse ei ole mistä tahansa kohtaamisesta vaan moninkertaisesti erilaisten kulttuurien törmäämisestä: Momo on teini-ikäinen juutalaispoika, kun taas herra Ibrahim on muslimivanhus. Illmanin pohdinta kulttuurisesta kohtaamisesta päättyy siihen, että juuri rajanylitys, eivät eroavaisuudet, on keskeisin kriteeri kulttuurisen kohtaamisen määrittelyssä (s. 113). Rajanylityksessä muotoutuvan välitilan on mahdollista rakentua symboliseksi paikallisuudeksi, kun kohtaamisessa hyväksytään toiselle ehdoton oikeus toiseuteensa (s. 119; ks. Lévinas 1989). Kulttuurisesta kohtaamisesta tulee eettinen prosessi.

Henkilökohtaisesta näkökulmasta erityisen kiinnostava oli Jyrki Pöysän artikkeli, jossa aineistona on joensuulaisen, pikkuhiljaa kohti aikuisuutta ja naiseutta kulkevan, yläasteen viimeistä luokkaa käyvän tytön kirjoitus. Pöysä lähilukee tekstiä sensitiivisesti ja kuljettaa myös lukijan tytön matkassa Joensuun tietystä kaupunginosasta kohti keskustaa, tanssituntia ja vääjäämättä vastassa olevaa aikuisuutta. Artikkelissa liikutaan minulle tutuissa maisemissa – ja paikan tuntemuksissa, eikä kyse ole vain siitä, että tunnen seudut joissa liikutaan vaan siitä, että myös minä olen kulkenut samanlaisen matkan.

Jos jotain olisin kaivannut lisää tähän runsaudensarveen, niin enemmän tiedon, tutkimuksen ja tutkijan paikantumisen tarkastelua. Aihepiiriä sivusi kirjoituksessaan Seija Keskitalo-Foley, ja muutkin kirjoittivat itsensä tekstin sisään, mutta varsinaista teoreettista pohdintaa tästä tärkeästä, tutkimusetiikkaankin kiinnittyvästä aiheesta ei muuten monella tapaa ansiokas kirja tarjonnut.

VIITTEET

1. Hakusana ”paikka” tuotti yli 6 miljoonaa osumaa.

KIRJALLISUUS

KNUUTTILA, SEPPO 1998: Paikan synty suomalaisena ilmiönä. – Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (toim.), *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Vastapaino: Tampere.

LÉVINAS, EMMANUEL 1989: Time and the Other. – Hand, Seán (ed.), *The Lévinas Reader*. Oxford: Basil Blackwell.

RELPH, EDWARD 1976: *Place and Placeness*. London: Pion Limited.

SCHMITT, ERIC-EMMANUEL 2005: *Herra Ibrahim ja Koraanin kukkaset*. Helsinki: Like. [2001]

FT Tarja Kupiainen on tutkija Joensuun yliopiston perinteentutkimuksen oppiaineessa.